

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКІЛ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦІЇ

У статті проаналізовано основні шляхи здобування педагогічної освіти вчителями початкової та середньої шкіл в сучасній Франції. Визначені особливості організації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Актуальність цієї статті викликана тим, що в українській педагогіці постійно зростає інтерес до міжнародного досвіду життєдіяльності вищої школи. Приєднавшись до Болонської декларації, наша країна підтвердила своє прагнення стати повноправним учасником майбутньої Європи.

Франція, що належить до найбільш освічених і культурних країн світу, є прикладом ефективного вирішення проблем, які виникають у сфері народної освіти. Сучасна система французької освіти, педагогічної в тому числі, формувалася протягом двох століть і вважається сьогодні однією з найбільш передових у світі. Аналітичний огляд періодичного педагогічного друку Франції дозволяє зробити висновок, що педагогічна освіта була й продовжує залишатися пріоритетним напрямком розвитку системи освіти Франції, що визначає якість професійної підготовки кадрів у всіх сферах функціонування суспільства.

Увагу багатьох вітчизняних учених привертають педагогічні досягнення Франції (О. Авксентьєва, О. Алексєєва, О. Бажановська, Л. Зязюн, Г. Крючков, Н. Лавриченко, А. Максименко, О. Матієнко, Л. Пуховська, О. Сухомлинська, Т. Швець). Мета статті полягає у виявленні особливостей організації процесу підготовки вчителів початкової та середньої шкіл Франції.

Професійна підготовка вчителів початкової та середньої шкіл у Франції здійснюється в університетських інститутах підготовки вчителів (фр. Institut universitaire de formation des maîtres (I.U.F.M.) або в національному центрі дистанційної освіти (фр. Centre national d'enseignement à distance (C.N.E.D.)).

Підготовка студентів у названих навчальних закладах здійснюється за такими спеціальностями: вихователь материнської та вчитель початкової школи (фр. Le professeur des écoles); викладач "сертиф'є" (фр. Le professeur certifié); викладач професійного ліцею (фр. Le professeur de lycée professionnel (P.L.P.)); викладач фізичної культури та спорту (фр. Le professeur d'éducation physique et sportive (E.P.S.)); викладач приватної школи (фр. Le maître des établissements d'enseignement privés sous contrat (second degré)); головний радник із виховної роботи (фр. Le conseiller principal d'éducation (C.P.E.)); радник з орієнтації – психолог (фр. Le conseiller d'orientation-psychologue (C.O.P.)).

Вихователь материнської та вчитель початкової шкіл працює з дітьми від 2 до 11 років, тобто починаючи з першого року перебування дитини в материнській школі (укр. дитячий садок) та закінчуючи роботою в останньому класі початкової школи. Майбутні вчителі материнської та початкової шкіл отримують полівалентну освіту й вивчають французьку мову та літературу, математику, історію, географію, експериментальні науки, іноземні мови, музику, танці, методику й фізичну культуру. Це ті дисципліни, з яких вихователь материнської та вчитель початкової школи повинен уміти організувати навчально-виховний процес.

Викладач "сертиф'є" викладає одну із загальних дисциплін у колежах і ліцеях. Він бере активну участь у навчально-виховній роботі середніх загальноосвітніх, технологічних і професійних навчальних закладів. Маючи можливість спостерігати за кожним учнем, за його роботою в класі, його індивідуальними здібностями та схильностями, викладач "сертиф'є" об'єктивно оцінює природну обдарованість підлітка й допомагає йому скласти індивідуальний план орієнтації (фр. Projet d'orientation), якого кожен учень намагається дотримуватися при виборі напрямку свого подальшого навчання.

Викладач професійного ліцею працює в різнопрофільних ліцеях (фр. Lycée polyvalent – LPo), тобто ліцеях, що мають кілька напрямків (загальноосвітнього, технологічного й професійного навчання) і в професійних ліцеях (фр. Lycée professionnel – LP). Він читає спеціальні дисципліни в класах та відділеннях, які готують до отримання свідоцтва про закінчення неповної середньої школи (B.E.P.), свідоцтва про професійну освіту (C.A.P.) або диплома професійного бакалавра (фр. Baccalauréat professionnel – bac-pro). Диплом професійного бакалавра включає в себе біля 30 спеціальностей. Викладач професійного ліцею також бере участь у процесі профільної орієнтації учнів. Він організовує навчальний процес не тільки в навчальних закладах, але й відповідає за професійну практику (фр. Périodes de formation en entreprise) учнів на виробництвах. Викладач супроводжує учнів під час усієї практики, є їх наставником і по закінченні оцінює роботу кожного учня.

Викладач фізичної культури та спорту має право працювати як у середніх навчальних закладах, так і у вищих. Він також допомагає учням скласти найбільш оптимальний індивідуальний план їхньої подальшої профільної орієнтації. Може виступати в якості радника-помічника для вихователів материнських та вчителів початкових шкіл, тренувати спортсменів, які вчаться в цьому навчальному закладі.

Викладач приватної школи працює в недержавних колежах і ліцеях, які найчастіше мають релігійний нахил та є платними навчальними закладами. У Франції є два види таких шкіл:

- навчальний заклад, (фр. sous contrat (d'association), який підписує з державою договір про дотримання загальних правил народної освіти, у тому числі змісту навчальних програм. У такому випадку робота

викладачів оплачується державою й учні складають іспити на тих же умовах, що й їхні однолітки з державних шкіл;

- навчальний заклад (фр. hors contrat (d'association), який не підписує з державою ніякого договору. Такі школи повністю незалежні: вони самі оплачують роботу викладацького складу, і їх учні складають державні іспити за спеціальними правилами.

Головний радник із виховної роботи (укр. завуч з виховної роботи) не викладає, а займається організацією виховної роботи в середніх навчальних закладах. Він підпорядковується керівнику коледжу або ліцею і в його функціональні обов'язки входить:

- співробітництво з педагогічним колективом: робота в тісному зв'язку з викладачами (участь у роботі зі складання індивідуального плану орієнтації учнів коледжів і ліцеїв; членство в Раді класу тощо);
- інтеграція шкільної та позашкільної освіти й виховання (фр. Animation éducative);
- здійснення взаємодії школи й соціального середовища (різними державними, громадськими, муніципальними закладами).

Радник з орієнтації – психолог знаходиться в підпорядкуванні директора Центру інформації й орієнтації. Він допомагає учням коледжів та ліцеїв вирішувати свої проблеми як у навчальному (вибір класів, дисциплін, що відповідають смакам і здібностям), так і в психологічному та сімейному планах. Він працює в Центрі інформації й орієнтації, але дає консультації учням безпосередньо в навчальних закладах. Радник з орієнтації – психолог надає інформацію про наявні професії й можливі освітні маршрути і, таким чином, бере участь у розробці й реалізації індивідуальних шкільних та університетських, професійних проектів учнів і студентів. Працюючи в Центрі інформації й орієнтації, він також надає консультативну допомогу випускникам, які через різні причини не досягли певного освітнього рівня, тобто не отримали свідоцтво про закінчення навчання. Радник з орієнтації – психолог може працювати в різних службах Міністерства національної освіти, Міністерства вищої освіти й наукових досліджень, молоді та спорту, у державних закладах, що підпорядковуються їм.

Найкращими навчальними закладами для тих, хто хоче стати вихователем материнської та вчителем початкової шкіл, викладачем середньої школи вважаються сучасні французькі університетські інститути підготовки вчителів (УППВ). 10 липня 1989 року Національна Асамблея французького парламенту прийняла Програмний Закон про загальні принципи організації системи освіти (фр. Loi d'orientation du 10.07.1989). Закон визначив основні національні пріоритети в галузі освіти на найближчі десятиліття. Важливим пунктом цього закону вважається заснування вищого навчального закладу з професійної підготовки педагогічних кадрів. Стаття 17 Закону передбачає створення "при кожній академії, починаючи з 1 вересня 1990 року, університетського інституту з професійної підготовки вчителів". Сьогодні у Франції існує 28 академій та 31 УППВ [1].

Університетські інститути підготовки викладачів є незалежними державними навчальними закладами, які належать одному або кільком університетам академії та мають свій бюджет. Головне завдання діяльності УППВ полягає в "здійсненні підготовки вчителів, які мають високий рівень наукових і професійних знань, що повністю відповідають вимогам їхньої майбутньої спеціальності" [2: 35]. Крім професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів материнської, початкової та середньої шкіл, у завдання УППВ входить організація стажувань з підвищення кваліфікації викладачів у межах системи неперервної освіти, проведення наукових досліджень у галузі педагогічної науки, а також виконання експертних і консалтингових завдань із професійної підготовки вчителів у багатьох країнах світу.

Особливістю професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у Франції є її здійснення на базі трирічної освіти в одному з університетів, де студенти отримують спеціально-наукову підготовку й диплом ліценціата (укр. – бакалавр / фр. – licence). Цей диплом свідчить про завершення першого року другого циклу навчання в університеті, тобто студенти отримують його після трьох років навчання в університеті ("бакалавр + 3 роки навчання" (bac + 3). Згідно з Законом від 1989 року навчання в УППВ розраховано на два роки та передбачає поглиблення спеціально-наукової підготовки протягом першого року, психолого-педагогічну й загальноосвітню підготовку, а також педагогічну практику протягом усього періоду навчання в УППВ [3]. Отже, термін навчання для майбутніх учителів становить п'ять років.

Щорічно кожний УППВ у лютому публікує перелік спеціальностей, за якими буде здійснюватися набір на наступний навчальний рік. Перелік спеціальностей залежить від потреб держави в педагогічних кадрах і від ступеня затребуваності кожної спеціальності окремо. Так, наприклад, найбільш затребуваними є такі, як: викладач початкової школи, професійного ліцею, викладач-сертифік з математики, французької мови або економіки й управління. Наявні менш дефіцитні спеціальності, і тому набір на них здійснюється в окремих інститутах і в обмеженій кількості [4: 39].

Однією з особливостей французької системи вищої освіти є набір студентів до вищих навчальних закладів без вступних екзаменів. На момент створення УППВ гостро відчувалася нестача викладацьких кадрів, і тому всіх, хто бажав отримати професію вчителя, приймали без попереднього випробування. Необхідно було лише представити диплом ліценціата, що свідчить про одержану спеціалізацію з гуманітарного або природничо-математичного профілю. Тільки під час складання конкурсних іспитів відбувався реальний відбір серед студентів. Однак із зростанням престижу вчительської професії за останні роки різко збільшилася кількість тих, хто бажає отримати педагогічну освіту [5: 49]. У зв'язку з цим, було вирішено ввести систему конкурсних

вступних іспитів, яка б дозволяла не тільки регулювати потік тих, хто бажає навчатися в університетських інститутах з підготовки вчителів, але й заздалегідь, виявляючи претендентів з недостатнім рівнем знань і здібностей до педагогічної діяльності, дозволяла б уникати приходу в систему освіти випадкових людей. На думку французького вченого Андре де Перетті, тільки такі умови селективного набору майбутніх викладачів дадуть можливість у процесі професійно-педагогічної підготовки сформувати справжніх конкурентноспроможних фахівців із високим рівнем професіоналізму [3: 37].

У жовтні 1995 року на національній нараді з питання регулювання контингенту вступників до УППВ була затверджена така процедура прийому: абітурієнт, який має диплом ліценціата, повинен скласти вступний конкурсний іспит (найчастіше це тестовий контроль знань з французької мови й математики), надати особову справу (дос'є), пройти усну співбесіду.

У першу чергу враховуються результати іспиту. Тестування з математики проводиться скоріше з метою виявлення здібностей до логічного мислення, аналізу, узагальнення, ніж конкретних знань. Щоб отримати підсумкову позитивну оцінку за тестування, необхідно набрати не менше чотирьох балів з десяти за кожну дисципліну. Наступний етап – вивчається дос'є кандидата. Звертається увага на те, скільки років студент витратив на те, щоб отримати диплом ліценціата, чи має претендент досвід роботи в навчальних закладах. Бали за тест і за дос'є складаються.

Якщо результати тестування й дос'є мають позитивний результат, то під час наступної усної співбесіди журі, яке складається з трьох осіб (представника УППВ, інспектора національної освіти, методиста), з'ясовує, чи достатньо високий у вступника рівень умотивованості вибору педагогічної професії [4: 40; 3].

Відзначимо, що в більшості випадків співбесіда відіграє вирішальну роль при наборі студентів. Бесіда із вступниками триває 20-30 хвилин, під час якої з'ясовується базовий рівень знань, кругозір, інтелектуальний рівень і загальна культура абітурієнта. Також ураховується його бажання навчатися, інтерес до предмета й ентузіазм. Звертається особлива увага на вміння вести бесіду, логічно мислити, аргументувати свій вибір і свої відповіді. Остаточний список тих, хто вступив, складається за результатами суми оцінок за тест, дос'є та співбесіду.

Центральною ланкою в підготовці майбутнього вчителя у Франції є екзамен, який дозволяє після закінчення навчання брати участь у конкурсі на заміщення вакантної посади викладача навчального закладу (фр. Concours de recrutement). Протягом першого року навчання УППВ готують до складання конкурсних іспитів на право викладання у французьких навчальних закладах. Відповідно до обраної педагогічної спеціалізації претенденти беруть участь у конкурсному іспиті на заміщення вакантної посади вихователя материнської або початкової шкіл (фр. Concours de professeur des écoles (C.P.E.); викладача "сертифік'є" середньої школи для роботи в колежах і ліцеях (фр. Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement du second degré (CAPES); викладача технологічної освіти для роботи в технологічному ліцеї (фр. Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement technique (CAPET); викладача професійної освіти для роботи в професійному ліцеї (фр. Certificat d'aptitude au professorat de lycée professionnel (C.A.P.L.P.); викладача фізичної культури та спорту (фр. Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement physique et sportif (CAPEPS); для того, щоб виконувати функції радника з орієнтації-психолога (фр. Concours de conseiller d'orientation-psychologue (C.O.P.); щоб виконувати функції головного радника з виховної роботи (фр. Concours de conseiller principal d'éducation (C.P.E.)).

Конкурсні іспити системи Національної освіти є відкритими як для студентів УППВ, так і для кандидатів, які готуються самостійно або в Національному центрі заочного навчання. Щоб заявити про свою участь, потрібно бути громадянином однієї з країн Європейського союзу (іноземний громадянин не має права працювати викладачем у Франції, навіть маючи диплом УППВ, якщо тільки ним не буде отримано французьке громадянство), надати "чисте" дос'є (не притягатися до кримінальної відповідальності) і мати фізичні дані без відхилень. Для того, щоб надати документи для участі в конкурсі, претендент обов'язково повинен мати відповідний диплом ліценціата або еквівалентний йому.

Конкурсний іспит для вихователів материнських та вчителів початкових шкіл є академічним. Це означає, що вчитель, який витримав екзамен, буде направлений на роботу в один з департаментів тієї академії, де він складав іспит. І після того, як він стане штатним працівником у цьому навчальному закладі, він повинен буде викладати саме в цьому департаменті.

Конкурсний іспит з набору на держслужбу викладачів середньої ланки і радників з виховної роботи та орієнтації є національним. Це означає, що, витримавши конкурсні випробування, викладач буде призначений працювати за спеціальністю в навчальний заклад незалежно від місця свого запису на конкурсний іспит.

Як було відзначено, термін навчання в УППВ триває два роки: протягом першого року навчання студенти готуються до складання конкурсних іспитів, і ті студенти, які витримали іспит, отримали сертифікат, направляються в УППВ (другий рік навчання) для того, щоб закінчити навчання й отримати педагогічну спеціальність.

Протягом цього року майбутні вчителі чергують навчання з педагогічною практикою "з повною відповідальністю" – 4-6 годин на тиждень (фр. stage "en responsabilité"). Якщо студенти першого року навчання проходять педагогічну практику під керівництвом учителя (укр. пасивна практика), то студенти другого року навчання, які участю в конкурсному іспиті вже довели свою професійну компетентність, проходять стаж із повною відповідальністю, тобто самостійно проводять уроки (у присутності педагогічного радника), виконують функції класного керівника. У кінці навчального року оцінюються навчальні досягнення студента, результати

педагогічної практики та його науково-дослідна робота. Позитивна оцінка дозволяє студенту стати штатним працівником материнської або початкової школи. При розподілі кожного студента в один з департаментів того навчального округу, де він складав конкурсний іспит, ураховується кількість наявних вакансій, його рейтинг й побажання.

Наприкінці навчання майбутнього викладача середньої школи оцінюються результати практики, і студент складає випускний іспит на професійну придатність. При позитивному результаті випускник отримує звання штатного викладача середнього навчального закладу й при розподілі на майбутнє місце роботи (у межах цієї академії) враховуються його рейтинг та обґрунтовані побажання.

Протягом першого року роботи молодий викладач має три тижні на самопідготовку (фр. Formation) і два тижні на другому році роботи. У цей період він підвищує свою кваліфікацію, шукає відповіді на ті складні педагогічні завдання, з якими зіткнувся під час своєї професійної діяльності.

Радники з орієнтації – психолог після конкурсного іспиту (С.О.Р.) протягом двох років стажуються в освітніх центрах, де вони отримують спеціальну професійну підготовку, що веде до отримання державного диплома радника з орієнтації-психолога (фр. Diplome d'Etat de conseiller d'orientation-psychologue – D.E.C.O.P.). Цей диплом дає можливість отримати посаду штатного працівника в якості радника з орієнтації-психолога.

Таким чином, підготовка вчителів початкової та середньої шкіл у сучасній Франції здійснюється за денною формою навчання в університетському інституті підготовки вчителів (УПІВ) та за заочною – в національному центрі дистанційної освіти (НЦДО). Особливостями професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів є: здійснення її на базі диплома ліценціата (bac + 3) та конкурсних вступних випробувань (тестування, досє, усна співбесіда); складання конкурсних екзаменів на право заміщення вакантних посад викладачів французьких навчальних закладів різних типів. Звичайно, у межах однієї статті важко представити французьку систему підготовки педагогічних кадрів, тому перспективи подальшої розробки вбачаємо у вивченні змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів початкової та середньої шкіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. www.iufm.education.fr
2. Лабазіна Л.Н. Современная система профессиональной подготовки учителей во Франции: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 – Ярославль, 1999. – 198 с.
3. Legras J.-M. Des IUFM pour l'unification de la formation des maitres // Cahiers pédagogiques. – 1995. – № 335. – P. 37-38.
4. Система высшего и среднего специального образования во Франции. – М.: НИИВШ.ОП., 1978. – Вып. 3. – 60 с.
5. Kerviel S. IUFM : encore un certain flou // Le Monde de l'éducation. – 1991. – № 186. – P. 49-50.

Матеріал надійшов до редакції 17.04. 2007 р.

Харченко Т.Г. Профессиональная подготовка учителей начальной и средней школы в современной Франции.

В статье проанализированы основные способы получения педагогического образования учителями начальной и средней школы в современной Франции. Определены особенности организации профессионально-педагогической подготовки будущих учителей французских школ.

Kharchenko T.G. The professional pedagogical training of primary and secondary schools teachers in present-day France.

The ways of getting the pedagogical education by the teachers of primary and secondary school in present-day France are analyzed. The organizational peculiarities of the professional pedagogical training of prospective teachers of French schools are determined.